

Оксана Вацеба
м. Львів

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ОЛІМПІЙСЬКОГО ВИЗНАННЯ

100-літній ювілей сучасного олімпійського руху і його вершини — Олімпійських Ігор, подія урочиста й знаменна у спортовому житті ХХ сторіччя. Пройдено такий історичний проміжок часу, коли варто оглянутися назад, проаналізувати й оцінити те, що відбулося, відшукати ті уроки й орієнтири, які уможливають впевнене майбуття.

Особливо важливо це для молодого української держави, яка зовсім недавно отримала світове олімпійське визнання.

Національний Олімпійський Комітет України в грудні 1995 року відзначив свій перший маленький ювілей — 5-ти річчя від дня заснування. Але не варто забувати цікаву й суттєву деталю — НОК України було утворено ще в рамках колишньої радянської імперії, тобто ще за добрих півроку до проголошення Деклярації про незалежність України, коли ніхто й не передбачав московського путчу, Біловезької угоди, розпаду Союзу. А якщо так, тоді, напевне, слушним буде запитання: Чим було зумовлено проголошення незалежної української структури в ділянці спорту? А що, коли зібрати разом окремі відомості, факти, свідчення про ті події, які передували входженню України у міжнародну олімпійську сім'ю?..

Трагедія нашої вітчизняної історії спорту саме в тому й полягала, що навіть вузькому колу фахівців маловідомим був той шлях, яким пройшли лідери українського спорту, українські спортсмени на цьому столітньому проміжку історії. Така ситуація не була випадковою. Відлучення від власних сторінок історії позбавляла українських спортсменів, тренерів та їх уболівальників відчуття свого роду, наступності традицій, тягlosti культури, а значить власної самоповаги та гордості за свій народ, за свою землю. Сьогодні актуальними були б наукові розвідки, пов'язані з дослідженнями взаємозв'язків Стародавньої Греції і українських земель чорноморського узбережжя — регіону, який приховує таємниці стародавніх

Херсонесу, Фанагорії, Ольвії, Боспорської держави.

Однак, наша спроба історичної аналізи охоплює тільки сто років: від неймовірної ідеї барона Кубертена до фантастичного вболівальницького трепету, коли на олімпійській арені Ліллегаммеру український прапор підіймався на найвищу щоглу на честь щасливої Оксани Баюл...

Звернімось до витоків сучасного олімпійського руху, до Міжнародного Атлетичного конгресу 1894 року в Сорбонні... Уважно вчитуючись у списки делегатів та учасників цього, історичної ваги, конгресу, помічаємо прізвища цікавих для нас людей. Яскравою постаттю конгресу, однодумцем і помічником П'єра де Кубертена був генерал *Олексій БУТОВСЬКИЙ*. Олексій Бутовський представляв офіційно царську Росію. Родом він був з Полтавщини, з села П'ятигірці. Виховання й освіти здобував в Україні, згодом, як офіцер потрапив до Санкт-Петербурга, де російська імперія стягувала найкращих представників поневоленних народів. Звідси, з Санкт-Петербурга й почалося торування олімпійського шляху Олексієм Бутовським. Протягом шести років (1894-1900) О. Д. Бутовський був активним членом Міжнародного Олімпійського Комітету. Він помер у 1917 році, похований на Новодівичому цвинтарі у Санкт-Петербурзі...

У списках Музею МОК разом із прізвищем О. Бутовського серед почесних членів конгресу значаться також і прізвища дворянського депутата з Києва *Д. МЕЛЕНЕВСЬКОГО* та представника давнього українського роду Білозерських* С.

* З роду Білозерських вийшли такі яскраві постаті української історії як Василь Білозерський (1825-1899) — член Кирило-Методіївського братства; Ганна Білозерська (1828-1911) — відома більше під псевдонімом Ганна Барвінок, письменниця, дружина П. Куліша.

БІЛОЗЕРСЬКОГО-БІЛОСЕЛЬСЬКОГО. На жаль, сьогодні мало що відомо про цих двох представників з України на Паризькому конгресі, у помислах яких було зацікавлення міжнародними олімпійськими змаганнями.

Одним із наслідків роботи вже згадуваного конгресу було проведення Ігор і Олімпіади сучасності в 1896 році. І знову підсвідомо натрапляємо на цікаві факти про участь у цих змаганнях представників України, землі якої на той час були поневолені різними загарбниками. Крім О. Бутовського, до грецької столиці Атен, зокрема, самостійно прибув борець і стрілок *Микола РИТТЕР* з Києва. Він, однак, з невідомих причин, не брав участі в олімпійських змаганнях. До Атен самостійно вирушила також група спортсменів **ОДЕСЬКОГО СПОРТИВНОГО СОЮЗУ**. Їм також не пощастило виступати в змаганнях — грошей на дорогу вистачило тільки до Константинополя...

Зважмо на ці наведені вище факти, адже спортсмени царської Росії, яка тоді володіла більшістю українських земель, на Іграх в Атенах не були офіційно представленими. Аж тільки в 1912 році на Іграх V Олімпіади Росія деб'ютувала самостійною командою. Символічно, що російська збірна посіла на Іграх 1912 року 15-16 місце, розділивши його зі збірною Австрії, яка також панувала на частині українських земель. У команді Австрії, зокрема, виступав легкоатлет зі Львова **Владислав ПОНУРСЬКИЙ**.

Усі ці факти змушують по-новому підійти до трактування питання щодо перших виступів представників України на Олімпійських Іграх. Відомий деб'ют спортсменів колишнього СРСР у 1952 році на Іграх у Гельсінках правдиво не був для українських спортсменів деб'ютом на олімпійських змаганнях. Адже збірна СРСР, подібно як і збірні царської Росії, Польщі чи Румунії були, по суті, чужими командами для українських спортсменів, хоч, природньо, не всі вони це усвідомлювали. Історичні факти свідчать і про те, що окремі спортсмени, окремі діячі українського спорту постійно прагнули представляти на Олімпійських Іграх саме Україну, а не держави-монополії.

Малослідженими до сьогодні залишаються факти щодо діяльності в 1916 році Київського

олімпійського комітету, заходів урядів УНР та ЗУНР у справі участі України в Олімпіаді 1920 року в Антверпені, спроби утворення Українського Олімпійського Комітету в 1921 році, який дуже швидко Москва зліквідувала, а провідних українських спортових діячів знищила. Досить активно домагався олімпійських прав для України уряд УНР у екзилі (еміграції). Подібні приклади у боротьбі за самостійне спортове представництво у світі в надзвичайно складних політичних умовах чи не були свідченням розуміння українськими лідерами ролі спорту у становленні державности. Як контрастують українські домагання початку 20-их років із процесом утворення НОК колишнього СРСР! Адже діяльність "національної" олімпійської структури СРСР розпочалась тільки через тридцять (!) років після проголошення Радянської держави. Щоправда, в 20-30-их роках Москва не була бездіяльною в міжнародному спорті. У протизагу "буржуазно-імперіалістичному" світогляді олімпійського руху, у відповідь на своєрідний "санітарний кордон" від комунізму з боку передових спортових держав світу, виникає т. зв. робітничий спорт з його "олімпіадами для трудящих". Безумовно, що ці процеси в радянському спорті не могли не позначитися на розвитку спортового руху в Східній Україні. Колективізація, штучні голодомори, жорстокі сталінські репресії у значній мірі підірвали генофонд української нації, знищили культурну еліту, спричинились до занепаду фізкультурного руху, відлучили від традицій олімпізму.

Тому в цей час увесь тягар збереження національних прагнень в ділянці міжнародного спорту переймає на себе західна частина України, а згодом, коли і цей регіон опинився у складі Радянського Союзу, ці функції перебирає українська діаспора. Отже, українські олімпійські зацікавлення навіть у найскрутніші періоди історії ніколи не припинялися.

Зокрема, в середині 20-их на початку 30-их років один із засновників західно-українських гімнастичних товариств під назвою "Січ" Кирило Трильовський докладає чимало зусиль для участі українських делегацій у міжнародних робітничих олімпіадах. У період 1924-1936 років спортовці Західної України з'являються на Олімпійських Іграх у складах різних команд, передовсім

Польщі. Зазначимо тільки окремі прізвища талановитих львівських олімпійців цього періоду: футболістів *Вацлава КУХАРА* й *Михайла МАТІАСА* (у 1939-1940 роках гравців київського "Динамо"), легкоатлета *Казимира КУХАРСЬКОГО*, фехтувальника *Адама ПАПАС*. Приведемо ще декілька цікавих фактів. До складу збірної Чехословаччини із таборів для інтернованих українських вояків потрапив на Паризьку Олімпіяду 1924 року львів'янин *Андрій ФОВИЦЬКИЙ**. Починаючи від 1924 року серед учасників зимових та літніх Олімпійських Ігор знаходимо і прізвища українських емігрантів зі Сполучених Штатів Америки. Зокрема, варто відзначити виступ на перших зимових олімпійських змаганнях ковзаняра *БІЛАСА*, а також виступ на літніх Іграх 1924 року футболіста *Біла ДЕМКА*. Великий успіх на Олімпіяді в Амстердамі (1928 р.) випав на долю 18-річного сина українських переселенців *Юрка КОЦАЯ* (в довідниковій літературі можна прочитати Джордж Кояк (Ф. Мезе), George Којас (К. Ульріх)). "Заступав він тоді краски Америки, але вся світова преса підчеркнула його українське походження", — зазначали тогочасні українські газети у Львові. Виступ молодого спортсмена був, дійсно, окрасою плавального турніру Олімпіади: олімпійський та світовий рекорди в плаванні 100 м. на спині. Ось, як писалось про перебіг подій у львівській газеті "Новий час" (18 січня 1936 р.): "в Амстердамі він (Коцай) виявляє свої фантастичні можливості. Стартує у своїй спеціальності 100 м горілиць. Новий світовий рекорд 1.09,2. У півфіналі 1.10,0, щоб у фіналі добути золоту медалью — 1.08,2 (знову рекорд) і на два метри випереджає противників Лавфера і Віята. Був це найкращий осяг цілої Олімпіади". Додамо, що Ю. Коцай виборов ще одну золоту нагороду в естафеті 4x100 м довільним стилем з олімпійським рекордом, а також був четвертим у фіналі на дистанції 100 м

* Колишній сотник Української Галицької Армії (УГА) Андрій Фовицький на початку 30-их років здобуває вищу фізкультурну освіту в Берліні. Згодом був одним із організаторів українського гімнастичного товариства "Сокіл" в Сан-Паулу в Бразилії. Автор декількох підручників з фізичного виховання, зокрема "Плавання" — Львів: Сокіл-Батько, 1939 р.

довільним стилем, услід за всесвітньовідомим згодом Д. Вайсміллером, угорцем І. Барані та японцем К. Такіаші.

Взагалі, Олімпійські Ігри 1928 року були успішними з огляду на виступи українців. На цих змаганнях у команді США виступав ще один син селян-емігрантів П. Галайко (в довідниках Ференца Мезе — Стефан Халайко). У боксерському турнірі Галайко здобув срібну нагороду в легкій вазі.

Проте, найбільші українські зацікавлення у міжвоєнний період були пов'язані з Іграми 1936 року в Німеччині. Неабиякою активністю у зв'язку з проведенням цієї Олімпіади були позначені дії великої групи політичних, громадських та спортових лідерів з Буковини, Галичини та українських емігрантських центрів Праги, Парижу, Берліну. Відзначимо передовсім спробу налагодити стосунки з німецьким підготовчим олімпійським комітетом діячів уенерівського "Тризуба" з Парижу, серед яких були такі відомі постаті як генерал *Всеволод Петрів* та політик *Олександр Скоропис-Йолтуховський*. Мали певний успіх дії працівників Українського Наукового Інституту (УНІ) в Берліні. Зокрема, у звертаннях *Миколи Масюкевича* з цього інституту до підготовчого олімпійського комітету йшлося про можливість участі українського представника у Олімпійському конгресі (пропонувалися навіть конкретні прізвища: професора Івана Боберського, який мешкав на той час у Словенії та професора руханки зі Львова Степана Гайдучка); про можливість акредитації українського журналіста в олімпійському селищі та про можливість будь-якої участі у культурно-мистецькій програмі. Спроба обговорити можливість приїзду на Ігри спортсменів, бодай із Західної України, завершилась логічною вимогою утворення українського НОКу. Оцінюючи тогочасне становище на українських землях з позицій сьогодення, підкреслимо, що таке завдання не було посильним для українських спортових діячів ні у рамках УРСР, ні у рамках польських, румунських чи угорських кордонів.

Однак, українці таки були присутні на Іграх XI Олімпіади. З буковинського міста Чернівців на олімпійський турнір приїхала група українських уболівальників. Співробітники УНІ організовуючи в Берліні з ними зустріч зазначали: "...буковинські

відвідувачі XI Олімпіади приїхали не на відпочинок, і не на забаву, вони студіюють". Серед цієї групи уболівальників був і чернівецький студент *Роман ТУРУШАНКО*, який приїхав на олімпійські змагання власним велосипедом. Проте не цим знамените його ім'я. Ім'я Романа Турушанка — це ім'я українського олімпійця 1936 року. Вихованець українського спортивного товариства "Довбуш", улюбленець чернівецької публіки виборює право виступати на зимових олімпійських Іграх 1936 року в складі збірної Румунії, яка володіла тоді землями Буковини. На турнірі з фігурної їзди Р. Турушанко посів дев'ятнадцяте місце.

Серед спортсменів-олімпійців 1936 року знаходимо ще декілька прізвищ учасників українського походження. Зокрема, успіху в Берліні домогся наш земляк з Риги — *Адальберт БУБЕНКО*, який завоював для збірної Латвії бронзову медаль у спортивній ходьбі на дистанції 50 км. Ще два українці за походженням виступали на Іграх за Північну Америку. Один із них на прізвище *ЗАЯЦЬ* був шостим у штовханні кулі (15м 32 см), інший — *Петро ФІК* також був шостим у плаванні на дистанції 100 м довільним стилем. Варто шукати документальних підтверджень про участь в Олімпійських Іграх 1936 року в складі чеської делегації Михайла Сороки, постаті унікальної в історії українського національно-визвольного руху.

В Берліні, як і у Гарміш-Партенкірхені побував професор Іван Боберський. Його захоплюючі репортажі привертали увагу галичан і жилили надією на самостійну участь України в олімпійському русі: "...українці не хочуть стягнути на себе ім'я слабих і боязких. Буде і їх світ видіти, подивляти й любити на Всесвітніх Олімпійських змаганнях, а потім в змаганнях на стадіоні всесвітніх подій". Після завершення Берлінської Олімпіади погляди передових українських діячів були звернені до Ігор 1940 року. "Чи проспимо і XII Олімпіаду?", "До побачення в Токіо!" — так закінчувалися повідомлення з Берліну. І приготування до наступної Олімпіади таки розпочалися. Додавала оптимізму перспектива використання зв'язків далекосхідних українців, а згодом і проголошення Карпатської України 1938 року. До її столиці, до закарпатського

містечка Хуст переїздили кращі галицькі спортсмени. Вони мріяли представляти Україну...

Події, пов'язані із закінченням II Світової війни відкинули ці мрії та задуми. Україна стає частиною Радянського Союзу, а українські атлети з'являються на олімпійських змаганнях у костюмах із написом "СРСР". Зауважмо, що за 40 років участі Радянського Союзу в олімпійському русі близько 640 спортсменів з України носять титул олімпійця.

Однак, поява в 1952 році на Олімпійських Іграх у Гельсінках радянської команди викликала серед представників української західної діаспори, здавалось би слушне запитання: чому спортсмени нової олімпійської держави виступають не під прапорами радянських самостійних республік, але під червоним прапором СРСР?

З цього часу українські національні інтереси у міжнародному олімпійському русі заступає українська діаспора. У міжнародній пресі з'являється ціла низка статей, публікуються різноманітні листи та звернення, організовуються пресові конференції. Ця активна праця дала змогу утворити напередодні Мельбурнської Олімпіади 1956 року Український олімпійський комітет за кордоном, який очолив д-р Володимир Білінський з Австралії. Завдяки діяльності цього комітету, тискові на світові мас-медіа, численні повідомлення про антинаціональну політику радянського спорту, на одному із пленарних засідань Міжнародного Олімпійського Комітету було вперше піднято українське питання. Напередодні Римської Олімпіади на домагання вже перейменованого Українського Світового комітету для справ спорту, тодішній Президент МОК, американець Айвері Брандедж при підтримці делегатів Англії та Швейцарії склав офіційну заяву, в якій у перекладі на українську мову йшлося: "1) Україна, як член Об'єднаних Націй має повне право брати самостійну і окрему участь в Олімпійських Іграх; 2) Щоб це могло статися, в самій Україні мусить створитися НОК України та полагоджені всі формальності, згідно зі статутом МОК".

Отже, вже вкотре в ХХ столітті постало питання утворення в Україні Національного Олімпійського Комітету. Не важко звернутись поглядом на тогочасну Україну. Початок 60-их років знаменував собою хвилю національно-де-

*Чвірка веслярки України, що здобули срібну медаль для України: І. Фролова, О. Ронжина, С. Мазії і Д. Міфтахудінова.
A silver medal for Ukraine was won by this quartet of rowers: I. Frolova, O. Ranzhyna, S. Maziy and D. Miftakhudinova.*

мократичних проявів у різних ділянках життя: літературі, поезії, музиці, політиці. Складно міркувати, як складались би обставини в спорті, коли б не масові арешти передових українських діячів 60-их років.

Але за межами українських земель тиск української діаспори продовжувався. Варто вести окремо мову про Мюнхен, Монреаль, Москву, Лос-Анджелес, коли практично всі українські структури західної діаспори згуртовувалися довкола українських олімпійських акцій.

Усе це не було марним. Хвиля нового демократичного піднесення наприкінці 80-их років в Україні знову актуалізувала проблему утворення НОК України. На сторінках київської та львівської преси зав'язується щодо цього дискусія, в деяких містах Західної України почався збір підписів, маловідомим на той час Валерієм Шутим робиться смілива спроба утворити український НОК. Врешті-решт 22 грудня 1990 року делегації з усіх областей України збираються в Києві на Асамблеї засновників Національного Олімпійського Комітету України. Ця дата стала днем утворення НОК України, обранням його першого Президента в особі олімпійського чемпіона Валерія Борзова. Унікально, що все це трапилось у

Інна Бабакова в скоку у височінь здобула бронзову медалью.

рамках ще існуючого Радянського Союзу...

З того дня розпочалась нова сторінка в історії українського спорту.